

GÖTEBORGS
REGIONEN

För rektor, huvudman och
andra sfi-ansvariga

Hur gör vi nu?

9 DILEMMAN FRÅN SFI-VERKSAMHETER

Erfarenheter och lärdomar från utvecklingsprojektet InVäst

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Samarbetspartners

InVäst har projektägs av:

GÖTEBORGS
REGIONEN

Bedrivits i samarbete med:

skaraborgs
kommunalförbund

Halmstad

Medfinansierats av:

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonderna

Text: Amir Fikic, Göteborgsregionen. Jenny Hostetter, Göteborgsregionen

Layout: Ingibjörg Sigurðardóttir, Göteborgsregionen

Redaktör: Madeleine Laurell, Göteborgsregionen

Referenter: Danijela Tepic, Halmstad kommun. Jenny Larsson, Skaraborgs kommunalförbund. Karin Lundberg, Halmstad kommun. Maria Melander, Halmstad kommun. Marie Egerstad, Göteborgsregionen

Förord

Pedagogisk utveckling med alla elevers lärande i centrum har varit utgångspunkten i kompetensutvecklingsprojektet InVäst. De som har deltagit är bland annat rektorer, utbildningsledare, språklärare, yrkeslärare, studiehandledare på modersmål och studie- och yrkesvägledare. Vi vill rikta ett stort tack till alla er som deltagit - för er tid, ert engagemang och vilja att utvecklas i syfte att sfi-elever ska få ännu bättre möjligheter till lärande och att bli aktiva deltagare i samhälls- och arbetsliv.

Genom de utvecklingsinsatser som genomförts runt om i Västsverige har vi fått en god bild av vilka dilemman som sfi-verksamheter står inför i dag. Genom projektet har vi försökt hitta sätt att möta dessa, ibland framgångsrikt och ibland mindre framgångsrikt. Det har i båda fallen givit oss viktiga erfarenheter och lärdomar kring hur arbetet kan bedrivas. Som en del av ett större lärande vill vi dela dessa dilemman, erfarenheter och lärdomar med fler. Vi har därför i den här skriften samlat 9 vanliga dilemman som sfi-verksamheter kan ställas inför. Utifrån dessa har vi tydliggjort vad vi vet utifrån forskning, rapporter och styrdokument. Vi ger också rekommendationer för hur dessa dilemman kan mötas.

Skriften "Hur gör vi nu?" riktar sig i första hand till dig som är rektor, utbildningsledare eller på annat sätt ansvarar för utvecklingsarbete på sfi. Anledningen är att du i din roll är central i arbetet med att leda och utveckla sfi-verksamheten. Det har vi sett inte minst genom utvecklingsarbetet som bedrivits i projektet, där utbildningsledares/rektors engagemang har varit avgörande. Skriften kan också vara relevant för dig som är representant för huvudman då den kan ge dig en större förståelse för hur ni kan utveckla ert stöd-, uppföljnings- och kvalitetsarbete för sfi.

Vår förhoppning är att "Hur gör vi nu?" kan bli till god nytta i det fortsatta arbetet med att utveckla kvaliteten på sfi runt om i Sverige.

Sofia Reimer

Projektledare InVäst, Göteborgsregionen
Göteborg, 2019

Innehåll

Om InVäst	5
-----------------	---

Dilemman

1. Hur säkerställs kvalitet i vår sfi-verksamhet?	6
2. Hur ser vi till att eleverna får den undervisning de har rätt till?	8
3. Hur hanterar vi svårigheter med att rekrytera och behålla lärare?.....	10
4. Hur tydliggörs förstelärens roll?	12
5. Hur kan studiehandledning på modersmål organiseras på sfi?	14
6. Hur stärks samarbetet mellan språk- och yrkeslärare?.....	16
7. Hur kan lärandet på praktikplatsen knytas till undervisningen?	18
8. Hur bemöter vi sfi-elever med särskilda behov?.....	20
9. Hur gör vi för att de nationella proven inte ska uppfattas som examensprov?	22

Om InVäst

InVäst är ett utvecklingsprojekt i Västsverige som har syftat till att stärka organisationers kompetens i att ta emot nyanlända. Stort fokus i projektet har varit att stärka kvaliteten inom sfi-verksamheter i Västsverige. InVäst ägs av Göteborgsregionen och har bedrivits mellan 2016 och 2019 i samarbete med delregionerna Skaraborg och Halland. Projektet har medfinansierats av Europeiska Socialfonden.

Under två år har utvecklingsarbete pågått på drygt 40 sfi-verksamheter i Västra Götaland och Halland. Utvecklingsarbetet har bedrivits med stöd av processledning och kompetensutveckling från projektet. Pedagogisk utveckling och elevernas lärande har stått i centrum. Ca 700 personer har deltagit i kompetensutvecklingsinsatserna.

Med erfarenheter från det utvecklingsarbete som bedrivits har den digitala kunskapsresursen www.sfväst.se utvecklats. Sfväst innehåller beforskade modeller och beprövad erfarenhet som rör nyanlända vuxnas lärande.

Hur säkerställs kvalitet i vår sfi-verksamhet?

Du är ansvarig för kvalitetsredovisning av er sfi-verksamhet. Tidigare har du redovisat närvarotal, betyg och resultat från nationella prov men du uppfattar att sådana mått varken relateras till elevernas förutsättningar eller ger en tydlig bild av kvalitet på just vuxenutbildningen. Hur kan du utveckla det systematiska kvalitetsarbetet?

Vad kvalitetsredovisning av sfi består av skiljer sig åt mellan kommuner. Ibland efterfrågas bara den statistik som nämns ovan – mått som säger mer om kvaliteten på grundskolan än på vuxenutbildningen. Exempelvis är hög frånvaro alltid ett negativt tal i fråga om barns skolgång, men inte nödvändigtvis för en vuxen med yrkesmål. Betygsgraden från grundskolan och gymnasieskolan är en urvalsgrund för högre utbildning, men så är sällan eller aldrig fallet med sfi-betyg. Så vad säger sådan statistik om kvaliteten på sfi?

Att samla in underlag genom enkätundersökningar är inte heller lätt. Syftet, språket och formen kan vara obekant för en del elever och om enkäten inte bygger på samsyn blir resultatet oklart. Hur ska du tolka elevernas positiva svar om du misstänker att de definierar "bra undervisning" på ett helt annat sätt än Skolverket? Vad betyder en glad gubbe i enkäten om eleven inte har uppfattat målen för utbildningen?

Det här vet vi:

- Utgångspunkten för all vuxenutbildning är elevens förutsättningar och behov. Det övergripande målet är att eleverna ska stödjas i sitt lärande och stärka sin ställning i arbetsliv och samhälle.¹ En seriös kvalitetsredovisning behöver därför relateras till elevers lärande samt beskriva hur utbildningen svarar på elevbehov och leder vidare mot studie- och yrkesmål.
- I skollagen görs skillnad mellan huvudmannens och rektors ansvar. I Skolinspektionens årsrapport för 2018 kritiserar huvudmän för att de delegerar viktiga frågor till rektor utan uppföljning – och uppmanas att avlasta rektorerna.²
- Enligt en bestämmelse i skollagen från januari 2019 ska en skolchef utses för att biträda huvudmannen med att se till att de föreskrifter som gäller för vuxenutbildningen följs, exempelvis huvudmannens ansvar för kvalitet och uppföljning. Rektor bör alltså inte ses som huvudmannens representant i förhållande till kvalitetsarbetet.

Rekommendationer:

- ◆ Efterfråga samarbete och tydlig rollfördelning mellan dig, skolchefen och huvudmannen för ett aktivt ansvar för kvalitetsarbetet i enlighet med lagstiftningen. Huvudman kan förväntas avlasta dig genom exempelvis stödfunktioner och strukturer för rektorssamverkan.
- ◆ Komplettera statistik i det reguljära kvalitetsarbetet med att beskriva processer som påverkar kvaliteten i verksamheten, så som kollegialt lärande. Fokusera på det som påverkar elevers lärande och stärker anpassningen till eleverna.
- ◆ Ta initiativ till interkommunala samarbeten för att få större underlag för statistiska jämförelser. För att data ska vara jämförbara krävs samsyn kring exempelvis hur avbrott och skäl till avbrott registreras. Den nationella statistiken erbjuder inte sådan samsyn idag.
- ◆ Samtala med lärarna om elevbehov och utvärderingar som visar elevers lärande. Ta upp frågorna i medarbetarsamtal och på mötestid för att få samsyn kring kvalitet.
- ◆ Använd studeranderåd och auskultation för att skapa dig en bild av elevers behov och lärande. Elevintervjuer på modersmål i fokusgrupper är en bra form.
- ◆ Om du ansvarar för upphandling av sfi-verksamhet är det viktigt att kvalitetsuppföljningen definieras utifrån skollagen och inte begränsas till kriterier från upphandlingsprocessen.

1 SFS: Skollagen (2010:800) 20 kap, 1-2§

2 Skolinspektionen (2019): Årsrapport 2018. *Skilnader i skolkvalitet och strategisk styrning.*

2

Hur ser vi till att eleverna får den undervisning de har rätt till?

Du vill säkerställa kvaliteten på undervisningen i er sfi-verksamhet. Du vet att en del lärare planerar undervisningen utifrån läroplan och kursplan och försöker anpassa innehåll och former efter elevernas behov och mål. Men andra lärare följer i första hand ett statistiskt läromedel eller drillar eleverna i övningsformer som inte stärker deras kommunikativa färdigheter. Undervisningen motsvarar därför inte alltid det eleverna har rätt till. Hur agerar du?

En utväg i det här läget är att planera in en kompetensutvecklingsdag och lita på att en extern föreläsare eller workshopledare ska göra underverk i form av hållbara förändringar för eleverna i undervisningen. Det funkar nästan aldrig. En framgångsfaktor inom pedagogisk utveckling är att rektorn själv deltar i arbetet och utvecklar och utvärderar sitt ledarskap i förhållande till lärarna.

En generell bild från InVäst är att de flesta rektorer eller ledningsgrupper precis som i exemplet har en god bild av vad som behöver utvecklas samt en klar målbild. Men när det gäller att ta beslut för att skapa förutsättningar och agera för pedagogisk utveckling har rektor eller ledningsgrupp ofta efterfrågat stöd.

Det här vet vi:

- Frivillighet i fråga om lärares deltagande är inte avgörande för om ett utvecklingsarbete lyckas eller ej.
- Att lärarna får ny kunskap är inte tillräckligt för att de ska skapa djupgående hållbara förändringar i undervisningen. För det krävs lärarnas aktiva, känslomässiga, kognitiva och praktiska engagemang.
- Lärares motivation ökar i takt med att de ser sina elever göra framsteg.¹

Rekommendationer:

- ◆ Följ en vetenskaplig modell för professionell utveckling inom utbildning. Exempel finns i film och texter på www.sfväst.se.
- ◆ Skapa förutsättningar för att lärarna ska bli engagerade i utvecklingsarbetet. Det kan vara bra att lärarna får arbeta två-tre tillsammans kring elever på samma studieväg. Mötestiden bör planeras så att lärarna producerar lärandemål eller undervisningsplaneringar tillsammans och inte bara för diskussioner om något. Generellt sett kan gemensam mötestid behöva stå tillbaka för möten i mindre lärargrupper.
- ◆ Se till att lärarnas utvecklingsarbete utgår från deras elevers behov av lärande. Lärarna kan få i uppdrag att djupintervjua elever och utforska vilka språkligt krävande situationer de möter i vardag och yrkesliv. Rollspel och andra diagnostiska uppgifter samt statistik och bedömningsunderlag från nationella prov kan bidra till behovsbilden. Utifrån det kan beslut fattas om vad som ska utvecklas i undervisningen.
- ◆ Ge tydliga uppdrag inför möten och begär in underlag som visar vad lärarna har arbetat med i varje steg, exempelvis en frågelista inför elevintervjuerna eller en beskrivning av elevers lärandebehov utifrån styrdokumentet. Följ upp fortlöpande genom samtal och mejl. Ett viktigt stöd är att med lyhördhet för lärarnas arbetsbelastning sätta upp deadlines och efterfråga underlag som inte kommit in i tid.

3

Hur hanterar vi svårigheter med att rekrytera och behålla lärare?

Du har svårt att rekrytera skickliga och behöriga lärare till er sfi-verksamhet. Det innebär att du behöver anställa obehörig personal på kort och lång sikt. Det gör också att du tvekar inför att driva utvecklingsfrågor när det gäller undervisningen. Du befärrar att krav på utveckling kan göra att befintliga lärare söker sig bort.

Rektorer eller verksamhetsledare står ibland ensamma med svåra utmaningar när det gäller rekrytering och behörighet inom sfi. Inom InVäst har rektorer uttryckt att det i en sådan situation är svårt att axla det pedagogiska ledningsansvaret och att utmana lärarnas invanda undervisning i utvecklingsarbete. Samtidigt har flera lärare inom projektet beskrivit hur det stärkta kollegiala lärandet och genomförda förändringar av undervisningen har lett till ökad motivation i arbetet både

för eleverna och för lärarna själva. Lärare har också uttryckt att just avsaknad av pedagogisk styrning och forskningsnära utvecklingsarbete har väckt tanken på att byta jobb. Ett gott pedagogiskt ledarskap kan alltså bidra till att vända trenden och stärka sfi-verksamheten som en mer attraktiv arbetsplats.

Det här vet vi:

- En rektor eller verksamhetsledare ska inte stå ensam ansvarig för kompetensförsörjning. Skolinspektionen påpekar i sin årsrapport för 2018 att huvudmän alltför ofta delegerar sådana frågor till rektor, utan stöd eller uppföljning, och beskriver vikten av samordnande åtgärder i fråga om lärarresurser.
- När skolor har en låg andel behöriga lärare och andra brister i kvalitet hänger det ofta ihop med otillräcklig styrning på skolenhetsnivå och brister i analys och samordnade åtgärder på huvudmannanivå, enligt årsrapporten. Resultaten visar att fler huvudmän, genom dialog, behöver stödja rektorerna i att följa upp hur bland annat lärarresurserna används och hur användningen påverkar elevernas utveckling och lärande.¹

Rekommendationer:

- ◆ Vänd dig till er skolchef eller annan tjänsteman med huvudmannens uppdrag att stödja arbetet med kompetensförsörjning på vuxenutbildningen. Försök att få till ett samarbete kring frågan och tydliggör det gemensamma ansvaret.
- ◆ Driv tillsammans med huvudman fram aktiva, långsiktiga och genomtänkta strategier för att locka till er utbildade lärare. Det kan handla om att se över stödfunktioner och resursfördelning. Det har exempelvis gjorts i kommuner genom erbjudanden om goda arbetsvillkor och kompetensutveckling, genom tät samverkan med universitet och högskolor nära verksamhetsorten eller genom att verksamheten bedriver ett uttalat utvecklingsarbete på vetenskaplig grund – med goda resultat i fråga om elevernas lärande.²
- ◆ Ta initiativ till kvalitativt pedagogiskt utvecklingsarbete för verksamheten. Ett sådant ger stöd till eventuella obehöriga lärare och gynnar rekryteringen av skickliga, behöriga lärare på lång sikt. Läs Skolinspektionens granskning av sfi-undervisningen³ och formulera nuläge och önskeläge. Ta del av modeller och lärande exempel, bland annat genom filmer och texter på www.sfivast.se

1 Skolinspektionen (2019): *Årsrapport 2018, Skillnader i skolkvalitet och strategisk styrning*

2 Skolverket (2018): *PM Huvudmannens styrning, Kartläggning av huvudmäns arbete med att utveckla den lokala styrningen av skolan*

3 Skolinspektionen (2018): *Undervisning i svenska för invandrare*

4

Hur tydliggörs förstelärarens roll?

Du har anställt en förstelärare på sfi. Efter en period uttrycker försteläraren att det är ganska svårt att få igång en pedagogisk dialog och att förstå sitt uppdrag. Du tänker att det eventuellt är otydligt även för övriga lärare hur förstelärartjänsten ska användas i verksamheten. Hur gör du för att tydliggöra uppdraget?

Inom InVäst har försteläraruppdraget i flera fall blivit tydligare under utvecklingsarbetet. Det har i dessa fall blivit klarare vad uppdraget egentligen innebär och vilket stöd den enskilde läraren kan förvänta sig av försteläraren.

En framgångsfaktor har varit att det utvecklingsarbete förstelärarna haft i uppdrag att driva har beslutats av rektor på förhand och varit förankrat

i arbetslagen. Försteläraren har därmed fått legitimitet för sitt uppdrag. Det har också varit positivt att arbetslagen har känt att de bidrar till hela sfi-verksamhetens utveckling. Med rektors stöd har förstelärarna lett utvecklingsarbete, samordnat arbetslagen, samlat in underlag från olika lärare och stöttat vid behov. På så vis har förstelärarrollen tydliggjorts och fått positiva effekter på undervisningen och elevernas lärande.

Det här vet vi:

- För att statsbidrag ska lämnas för en lärare måste lärarens arbetsuppgifter huvudsakligen bestå av undervisning och uppgifter som hör till undervisningen.¹ I övrigt stadgas det inte närmare vad som ska ingå i uppdraget. Det lämnas upp till varje huvudman att utforma uppdraget.²
- I förstelärarens uppdrag som pedagogisk pådrivare kan följande ingå:³
 - a) ansvara för introduktionen av nyanställda lärare
 - b) coacha andra lärare
 - c) initiera pedagogiska samtal
 - d) initiera och leda utvecklingsarbete i syfte att förbättra undervisningen

Rekommendationer:

- ◆ Ta tydliga beslut om pedagogiskt utvecklingsarbete och se till att lärarna är införstådda med vad som ska ske. Det är en förutsättning att försteläraren ska fylla sin funktion. Formulera en tydlig uppdragsbeskrivning för försteläraren, som du också kommunicerar med övriga lärargruppen.
- ◆ Anpassa försteläraruppdraget efter lokala behov i verksamheten.
- ◆ Skapa nätverk för samtliga förstelärare inom vuxenutbildningen. Det finns också exempel på förstelärarnätverk mellan skolformer och över kommungränser.
- ◆ Schemalägg regelbundna mötestider för samarbete mellan dig och förstelärare kring pedagogisk utveckling.⁴ Följ upp målen i förstelärarnas uppdragsbeskrivning. Undersök behov av hjälp och stöd och fånga upp utmaningar.

¹ SFS: Förordning (2013:70) om statsbidrag till skolhuvudmän som inrättar karriärsteg för lärare 6 §

² Statskontoret (2015): *Uppföljning av karriärstegsreformen för lärare. Delrapport 1.*

³ Utbildningsdepartementet (2012): *PM. Karriärvägar m.m. i fråga om lärare i skolväsendet*

⁴ Skolverket: Förstelärarens uppdrag, www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/leda-arbetet-i-skola-forskola-och-vuxenutbildning/forstelarens-uppdrag#h-Fleraframgangsfaktoreri-identifierasiutvarderingaromforstelare (Hämtad 2019-04-29)

5

Hur kan studiehandledning på modersmål organiseras på sfi?

Du vet att stöd på modersmål ger goda förutsättningar för sfi-elevens lärande, särskilt när det gäller elever med kort tidigare utbildningsbakgrund. Du vill utveckla studiehandledning på modersmål men det innebär kostnader för verksamheten och det är inte enkelt att forma heltidstjänster eller rekrytera studiehandledare med kompetens för vuxenutbildning. Du vill också ha tips om hur samarbetet med lärarna kan organiseras. Hur gör du?

I grundskolan och gymnasieskolan är studiehandledning på modersmål obligatoriskt för de elever som behöver det, eftersom det stödjer elevernas kunskapsutveckling och hjälper dem att nå utbildningens mål. Inom InVäst har flera sfi-verksamheter valt att utveckla studiehandledning på modersmål.

Framför allt har arbetet handlat om att förtydliga studiehandledarnas roll och att stärka samarbetet mellan sfi-lärare och studiehandledare.

Det här vet vi:¹

- De elever som har tillgång till studiehandledning på modersmål uppskattar det och uttrycker att det behövs.
- Studiehandledning på modersmål är en viktig resurs på sfi eftersom det möjliggör för elever att uttrycka behov, ställa frågor och är en viktig hjälp vid kartläggnings- och uppföljningssamtal.
- Studiehandledning på modersmål hjälper elever att medverka i kartläggningssamtalet och studieplaneringen samt förstå undervisningens upplägg.
- Med hjälp av studiehandledning får elever vägledning i studieteknik.
- Studiehandledning på modersmål underlättar för elever att förstå lärarens återkoppling och bedömning. Det ökar också elevens möjligheter att vara delaktig i utvärdering av utbildningen.

Rekommendationer:

- ◆ Undersök möjligheten till interkommunalt samarbete kring tjänster för studiehandledare alternativt samarbete med andra skolformer inom er kommun.
- ◆ Ta kontakt med de utbildningar som finns för studiehandledare, exempelvis inom Yrkeshögskolan, för att få hjälp med rekrytering.
- ◆ Se exempel på upplägg, syfte och samarbete kring studiehandledning på modersmål i film och texter på www.sfi.väst.se
- ◆ Formulera en tydlig uppdragsbeskrivning för studiehandledare och kartlägg eventuellt behov av fortbildning, exempelvis kring förutsättningar för vuxnas lärande, vuxenutbildningens läroplan och kursplanen för sfi. Fokusgruppsintervjuer med studiehandledare/språkstödjare kan vara ett bra första steg att ta. Då får de chansen att beskriva förutsättningarna för sitt arbete och formulera behov av eget lärande.
- ◆ Skapa förutsättningar för samarbete mellan lärare och studiehandledare i form av gemensam planeringstid och gemensamma uppdrag.
- ◆ Se till att studiehandledare involveras i kartläggningsarbetet.
- ◆ Se till att samarbetet och det kollegiala lärandet anpassas efter elevernas behov och resurser.

¹ GRINT, Göteborgsregionen (2015): "Vi är jättetacksamma för att regeringen ger oss all undervisning här i Sverige. Men..." – En kartläggningsrapport om Göteborgsregionens sfi

6

Hur stärks samarbetet mellan språk- och yrkeslärare?

Inom er verksamhet bedrivs yrkesutbildningar för sfi-elever och andra vuxna med svenska som andraspråk. Du uppfattar att språkundervisningen/språkstödet på de här utbildningarna bedrivs som ett isolerat, parallellt spår istället för att stödja elevernas lärande inom yrkesramen. Det försvårar elevernas studiesituation och ger dem dubbel arbetsbörda istället för stöttning. Hur kan samarbetet mellan yrkeslärare och språklärare stärkas så att eleverna får större möjligheter att lyckas på utbildningen och klara av ett arbete inom branschen?

Såväl hos politiker som inom vuxenutbildningsverksamheterna finns höga förväntningar på yrkesutbildningar med språkstöd eller andra former av yrkesutbildningar för sfi-elever. Förhoppningarna är att de kan korta vägen till ett fungerande yrkesliv och öppna möjligheter till ett hållbart arbetsliv för vuxna med kort tidigare skolgång. Uppföljning visar att så också kan vara fallet.

Rektorer, lärare och elever inom InVäst beskriver emellertid hur förutsättningarna verkligen skiftar på de här utbildningarna.

Hur ser det exempelvis ut med elevernas möjligheter att lyckas om språkundervisningen saknar koppling till yrkesämnet och till de kommunikativa krav som ställs inom branschen? Hur tränas eleverna i förhållande till arbetslivets språkkrav om nationella proven för sfi är det viktigaste bedömningsunderlaget? Hur lyckas sfi-elever förstå och nå kunskapskraven i yrkesämnena om språkutvecklande arbetssätt saknas, om kursen likställs med läsning av läromedelstexter och det centrala innehållet reduceras till teoretisk kunskap?

Det här vet vi:

- Inom såväl InVäst som i Stockholms stads YFI-projekt¹ har förutsättningarna för framgångsrikt lärande på yrkesutbildningar utforskats. Erfarenheterna visar att kombinationen av yrke och språk inte självklart hjälper eleverna mot yrkesmålen. Hur väl språk- och yrkesundervisningen integreras genom tätt samarbete tycks i hög utsträckning avgöra om eleverna tillägnar sig såväl ett språk för ett fungerande arbetsliv som färdigheter och kunskaper inom yrket.
- De modeller som har prövats inom InVäst för samarbete och undervisning tycks ge lärarna en mer positiv syn på elevernas möjligheter att lära – och höjda förväntningar på vilka lärandemål som kan uppnås även av elever som är nybörjare i svenska. Lärare och ledare har också vittnat om en ökad motivation i arbetet och gemensamma beslut om strukturer för kollegialt lärande.

Rekommendationer:

- ◆ Skaffa dig en bild av vad som fungerar och behöver utvecklas på befintliga yrkesutbildningar för sfi- och sva-elever, exempelvis genom fokusgruppsintervjuer med elever, lärare och APT-handledare.
- ◆ Ta del av modeller och lärande exempel för samarbete och undervisning, exempelvis Nationellt centrum didaktiska modell från YFI-projektet² samt film och fördjupningstexter från InVäst om språk och yrke på www.sfväst.se.
- ◆ Se över lärarnas förutsättningar att samarbeta i form av gemensamma mötestider och tydliga samarbetsuppdrag utifrån elevbehov.

¹ Yrkesutbildning med integrerad språkutbildning för invandrare, YFI <https://yfi.stockholm.se/yrkesutbildning-med-integrerad-sprakutbildning-invandrare-yfi> (Hämtad 2019-04-29)

² Dahlström/Gannå, Nationellt centrum för svenska som andraspråk (2018): *En didaktisk modell för för integrering av yrkes- och sfi-undervisning inom YFI-projektet*

7

Hur kan lärandet på praktikplatsen knytas till undervisningen?

Du har sett att det varierar hur olika lärare stöttar och använder elevernas erfarenheter från praktikplatsen. Vad du vill är att säkerställa att det finns en tydlig koppling mellan just sfi-undervisningen och det arbetsplatsförlagda lärandet. Hur gör du?

Enligt kursplanen för sfi ska undervisningen planeras och utformas tillsammans med eleven samt anpassas till elevens intressen, erfarenheter, kunskaper och långsiktiga mål. Elevens hemkommun ska likaså upprätta en individuell studieplan där elevens erfarenheter, mål och behov av utbildning beskrivs och följs upp i en plan. Trots det vittnar både lärare och elever om en splittrad lärsituation och brister i samverkan kring elevens olika aktiviteter – såväl inom sfi-verksamheten som mellan vuxenutbildning, arbetsförmedling och olika utförare.

Ett område där samverkan kan byggas upp rör elevens praktik/APL. Det ställer krav på att valet av praktikplats matchas med elevens studieplan och att det arbetsplatsförlagda lärandet följs upp i undervisningen – oavsett om det sker i statlig, kommunal eller privat regi.

Det här vet vi:

- En väl genomtänkt individuell studieplan som används aktivt och uppdateras kontinuerligt ger eleven en tydlig bild av mål och omfattning av studierna. Den ger också tydlighet till de berörda utbildningsanordnarna och hjälper lärarna att koppla undervisningen till elevens mål.
- En tydlig koppling mellan sfi-undervisning och praktikplats kan stödja de studerandes delaktighet i samhälls- och arbetslivet.
- Film och annan dokumentation från elevens praktikplats fungerar bra som stöd och undervisningsmaterial i klassrummet. Det gäller även i klassundervisning i de fall endast enstaka elever gör praktik. Lärande exempel finns på www.sfi.väst.se
- Undervisningen bör ta till vara det språk som eleven möter på sin praktik så att elever får stöttning i att aktivt delta i interaktionen i olika situationer i arbetslivet. Det kan exempelvis ske genom att lärarna använder autentiska texter och foton från elevens praktik och utgår från autentiska situationer i stället för tillrättalagda dialoger från läromedel.¹
- Eleverna bör få verktyg i undervisningen till att kunna uttrycka sina åsikter och tankar om det som sker på praktiken – för att utveckla en identitet som professionell medarbetare.

Rekommendationer:

- ◆ Gör vad du kan för att upprätta mötesrutiner för samverkan mellan de olika aktörer som tillsammans formar elevens lärsituation. Den individuella studieplanen kan fungera som underlag.
- ◆ Upprätta om möjligt ett avtal mellan sfi-verksamheten och arbetsplatsen, som tydliggör ansvaret för varje part. Då blir det lättare att följa upp hur samverkan och praktiken i sig fungerar.
- ◆ Skapa rutiner i er verksamhet för regelbundna uppföljningssamtal med eleverna om studier och yrkesmål.
- ◆ Stötta och utmana lärarna genom att understryka vikten av att skapa ett samspel mellan det som eleverna möter på praktiken och det som sker i undervisningen.²
- ◆ Efterfråga underlag som visar vad lärarna har gjort, exempelvis en beskrivning av vilka kommunikativa behov på praktikplatsen de utgått från i sin undervisningsplanering.

¹ Sandwall, K. (2013): *Att hantera praktiken. Om sfi-studerandes möjligheter till interaktion och lärande på praktikplatser*

² Pedersen, M. S. (2018): *Arbeid og Språk: et samspill* <https://forskning.ruc.dk/da/publications/arbej-de-og-sprog-et-samspil> (Hämtad 2019-04-29)

8

Hur bemöter vi sfi-elever med särskilda behov?

En lärare i er sfi-verksamhet vänder sig till dig angående en elev med eventuellt behov av särskild undervisning för vuxna. Eleven har gått länge hos er utan att frågan aktualiserats. Du inser att ni behöver förbättra era rutiner generellt i fråga om att kartlägga och agera för att tillgodose elevers rätt till stöd eller särskild undervisning.

Ibland brister det i både resurser och rutiner för att kartlägga och möta sfi-elevers olika behov. Bristerna kan gälla den egna verksamheten eller de instanser som eleven förväntas bli slussad till. Inom InVäst har lärare vittnat om att elever nekats utredning om läs- och skrivsvårigheter eftersom kompetens saknas för att möta vuxna med svenska som andraspråk. Unga elever har kommit i kläm mellan BUP och vuxenpsykiatri och nekats hjälp av båda parter med

hänvisning till sin ålder. Lärare känner sig inte sällan ensamma i bedömningen av elevers behov och utlämnade till egen kunskap och ork. I bästa fall erbjuder sfi-verksamheterna ett elevhälsoteam som lärarna kan vända sig till, men finns inte nödvändiga resurser för vidare slussning hamnar personalen i elevhälsoteamet i samma knipa.

Det här vet vi:

- Rektor behöver ha koll på vilka kommunala eller regionala resurser som står till buds för de olika behov vuxna elever kan ha. I en del kommuner erbjuds anpassade undervisningsgrupper för döva och blinda elever, för elever med hörsel- eller synnedättning samt för elever med PTSD eller migrationsrelaterad stress. Har eleven en förvärvad hjärnskada, intellektuell funktionsnedsättning eller inlärningssvårigheter har eleven rätt att läsa sfi i kombination med sårsvux.¹
- Oavsett diagnos eller resurser är elevens rättighet densamma – sfi ska vara en utbildning anpassad efter varje elevs behov, förutsättningar och mål.² Undervisningen behöver alltså anpassas och elevens progression följas oavsett om eleven slussas vidare eller stannar kvar i ordinarie undervisning.

Rekommendationer:

- ◆ Ställ krav på kommunen, som ska verka aktivt för att nå sfi-elever i behov av sårsvux och motivera dem till deltagande.³ Efterfråga rutiner och styrning. Om huvudman inte bedriver sårsvux i egen regi behövs interkommunalt samarbete. I Skolinspektionens rapport om sårsvux från 2017 finns exempel på det. Lösningar över kommungränserna kan behövas även för att skapa anpassade sfi-grupper utifrån fler av de behov som beskrivs ovan.
- ◆ Kontrollera att eleven har en individuell studieplan med utbildningsmål. Slå vakt om att undervisningen stödjer elevens lärande. Följ upp elevers progression i samarbete med lärarna och agera tidigt när elever inte gör framsteg. Ytterst ansvarar även huvudman för detta, så be om stöttning ifall din tid inte räcker till.⁴
- ◆ Värna särskilt de elevers rättigheter som har små möjligheter att föra sin egen talan.

1 Skolverket: www.skolverket.se/skolutveckling/anordna-och-administrera-utbildning/anordna-utbildning-inom-vuxenutbildningen/utbildning-for-nyanlanda-vuxna (Hämtad 2019-04-29)

2 Skolverket (2017): Läroplan för vuxenutbildningen.

3 SFS: Skollagen 21 kap. 10§

4 Skolinspektionen (2017): *Särskild utbildning för vuxna. Riktad tillsyn i 15 kommuner och ett kommunalförbund.*

9

Hur gör vi för att de nationella proven inte ska uppfattas som examensprov?

Du har märkt att de nationella proven (NP) har allt för hög status i er sfi-verksamhet. Du får som rektor många klagomål och frågor från eleverna om vilka som får skriva proven och varför. Flera lärare lägger också så mycket tid på att förbereda eleverna inför NP att det lätt uppfattas som examensprov. Provbetyget likställs nästan alltid med kursbetyget. Du vill säkerställa att det finns en tydlig koppling mellan bedömning, undervisning och det som styrdokumentet föreskriver. Hur gör du?

Många diskussioner i arbetslag på sfi handlar om likvärdig bedömning, så att lärare kalibrerar sina metoder när de bedömer elevers kunskaper. Det är också vanligt med sambedömning – att lärare tillsammans bedömer nationella proven, och det är bra.

Diskussionen om vad likvärdighet kan innebära och hur den kan uppnås stannar dock ofta där.

Enligt Åsa Hirsh kan man tala om *den avsedda läroplanen* – det som enligt kursplanen är meningen att elever ska lära sig, *den genomförda läroplanen* – den undervisning elever får och *den bedömda*

läroplanen – den kunskap hos elever som mäts genom olika prov, exempelvis nationella proven. Ofta ligger fokus på vilka kunskapskrav som elever har nått i förhållande till den avsedda läroplanen.¹ Det som snarare behöver uppmärksammas, menar Hirsh, är hur undervisningen ökar elevers möjligheter att lära och nå målen. Det är då viktigt att följa och bedöma elevers språkkunskaper kontinuerligt under lärandeprocessen och inte bara vid provtillfällen. Genom att använda framåtsyftande feedback kan lärare visa vad nästa steg i utvecklingsprocessen är, involvera eleverna i det egna lärandet och stötta dem mot målen.

Det här vet vi:

- Det nationella provet i sfi är inget examensprov. Det är ett stöd och ett av flera underlag för lärarens bedömning av elevernas kunskaper vid betygssättning.
- Det nationella provet i sfi är ett slutprov, vilket betyder att det ska genomföras i slutet av kursen när läraren bedömer att eleven har uppnått alla kursmål.² Alltså krävs annat bedömningsunderlag som styrker den bilden på förhand.
- Det nationella provet i sfi mäter inte alla kunskapskrav och bedömningen bör därmed kompletteras med lärarnas egna underlag under kursens gång. Det gäller i högsta grad på yrkesinriktade sfi-utbildningar där elevens förmågor bör relateras till branschens krav på kommunikation. Det sker inte genom nationella proven idag.

Rekommendationer:

- ◆ Arbeta med att stärka lärarnas kompetens i att analysera kursinnehållet och kunskapskraven för att sedan sätta upp lärandemål och bedömningsuppgifter för undervisningen.
- ◆ Upprätta rutiner för att dokumentera elevernas progression och betygsunderlag och organisera regelbundna avstämningsmöten med lärarna om detta. Slå också vakt om elevernas delaktighet i den processen via utvecklingssamtal.
- ◆ Säkerställ att elevernas kunskaper värderas allsidigt utifrån kunskapskraven och att lärarna utgår från ett brett och varierat underlag vid betygssättningen.³
- ◆ Säkerställ att lärarna utformar bedömningsuppgifter för att få fram information om både elevernas styrkor och utvecklingsbehov. Följ upp att informationen används i syfte att utveckla undervisningen och därmed stödja elevernas kunskapsutveckling.⁴
- ◆ En målbild kan vara att alla elever själva ska ha koll på vad de behöver träna på ytterligare för att bli klara med kursen. Då är det lätt för både dig och lärarna att bemöta elevernas frågor om nationella proven.

2 Harstad, F & Hostetter, J (2017): *Boken om sfi. Erfarenhet, undervisning och organisation.*

3 Skolverket (2018): Allmänna råd om betyg och betygssättning

4 Prop. 2009/10:165 Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, s. 298

www.sfiväst.se

www.goteborgsregionen.se/invast

InVäst har projektäpts av Göteborgsregionen, bedrivits i samarbete med Halmstad kommun och Skaraborgs kommunalförbund och medfinansierats av Europeiska Socialfonden.

EUROPEISKA UNIONEN
Europetska socialfonden

GÖTEBORGS
REGIONEN

